

Kui projektipõhisust saab liiga palju

Ülo Niinemets

Avaliku sektori, maksumaksjate raha võib kasutada eri viisidel. Saab kulutada traditsiooniliselt, sest alati on nii tehtud ja pensionid ning õpetajate, päästjate, politseinike ja paljude teiste riigiteenistujate palgad on vaja välja maksta. Võib kulutada vajaduspõhiselt, sest katus tilgub läbi ja teedelt on vaja lumi ära lükata. Raha saab kulutada ka projektipõhiselt, kus millegagi pihta hakkamiseks luuakse kõigepealt teatud tegevuste toetamiseks meede ja sealt raha saamiseks tuleb kirjutada projekt oma eesmärkide, tegevuste ja tulemustega. Projektid konkureerivad omavahel ja ideaalses maailmas võidab parim.

Projektipõhine rahastamine peaks tagama avaliku raha kõige läbipaistvama ja otstarbekama kasutamise. Viimase aja uuringud näitavad, et projektipõhine rahakasutus on avalikus sektoris järjepidevalt kasvanud. Euroopa Liidu riikides moodustab see enam kui kolmandiku kogu avaliku sektori rahakasutusest. Vanades liikmesriikides jõuti selleni pikema aja jooksul. Nagu Poola teadlase Beata Jałocha hiljutine uuring näitas, toimus endistes idabloki maades projektsuse kasv seevastu äärmiselt kiiresti. Seda just peale Euroopa Liiduga liitumist. Korruga käivitati ELi struktuurivahendite toel sadu tuhandeid erinevaid projekte ja senine traditsiooniline ja vajaduspõhine avaliku sektori toimimisviis pöörati täielikult pea peale. Tänapäevaks on projektipõhine toimimisloogika tunginud kõikidesse avaliku sektori tegevustesse.

Väidetavalt on projektiseerumine – projektsuse pidurdamatu kasv – kaasaja kõige suuremaks muutuseks avalikus sektoris. Kas peaksime üha kasvavast projektiseerumisest rõõmu tundma või hoopis muretsema? Projektipõhine lähenemine võimaldab soovitud poliitikaid kiiresti ellu viia ja seetõttu sobitub see hästi lühikeste valimistsükklitega. Piltlikult öeldes saab iga natukese aja tagant „linti läbi lõigata“. Projektsuse lühike ajahorisont paraku seab teatud piirid projektipõhisele lähenemisele, eriti kui ei ole selge, mis pärast projekti lõppemist saab. Norra teadlane Renathe Jakobsen võttis äsja kokku senini avaldatud teadustöö projektiseerumise mõjudest avalikule sektorile inimeste, organisatsioonide ja ühiskonna seisukohalt.

Avaliku sektori töötajate vaatest katalüüsib projektipõhine lähenemine paindlikke töövorme ja annab suurema vastutuse. Tehtaval tööl on selged eesmärgid ja tulemused. Teisalt põhjustab pidev projektsuse rattas keerlemine isiksusemuutusi, n-ö inimeste „projektiseerumist“ – projekti toimimise loogika eelistamist teistele (tervemõistuslikele) argumentidele, projektipõhise lähenemise eelistamist mistahes olukordades ja lühiajalistele eesmärkidele keskendumist.

Organisatsiooni jaoks loob projektsus võimalused vanamoodsate struktuuride lammutamiseks, paindlike vähemhierarhiliste toimimismudelite tekkeks ja võiks nõnda soodustada innovatiivsust. Projektiseerumine vähendab institutsioonide olulisust. Samas tugevdab projektiseerumine rahaandjate kontrolli võimalike tegevuste üle ja vähendab organisatsioonide autonoomiat ise otsustamiseks. Kõige vajalikumate tegevuste asemel tehakse seda, milleks on võimalik saada

projektiraha. Keskendumisel paljudele lühiajalistele eesmärkidele kaotatakse silmist pikem visioon.

Ühiskonnas nähakse projektsust kui võimalikku peamist viisi arengu ja innovatsiooni kiirendamiseks. Paraku võivad liigselt projektipõhisel lähenemisel olla ühiskonna seisukohalt negatiivsed tagajärjed. Kohalike vajadustega mitteametamine võib muutuda hoopis arengu ja innovatsiooni piduriks, sest kohalikud omavalitsused on hõivatud üha uute projektide taotlemisega ja projektiraha kulutamisega.

Projektsuse apoloogeetid väidavad, et projektipõhisus on parim viis avaliku raha kasutamise läbipaistvuse suurendamiseks ja kulutuste vähendamiseks. Seejuures on paraku ignoreeritud kaasuvaid kulusid, sh projektikoostamise ja kontrollimise kulud. Projektiseerumise kasv on igal pool plahvatuslikult kasvatanud kontrolliülesandeid täitvate riigiteenistujate hulka. Briti teadlane Svetlana Cicmil ja Kanada teadlane Eamonn O'Laocha räägivad oma hiljutises artiklis „projektsuse türanniast“, kus tähtaegade ja mõõdikute tagaajamine muutub asjaks iseeneses ja tegevuste sisu taandub teisejärguliseks. Tulemuseks on vastupidi soovitud karikatuurne olukord, kus paindlikkuse asemel toob projektiseerumine kaasa rohkem bürokraatiat ja formalismi, jäigemad struktuurid ning ülereguleerimise.

Siit johtub, et projektsuse kasvul on piir, mille ületamisel kulud ületavad tulud ühiskonnale. Hoolikalt reegleid järgides ebaolulisi asju tehes kulutatakse küll projektirahad jäägitult ära, aga ühiskonna arengus edasiminekut ei toimu.

[Ilmunud ajalehes Postimees 16. septembril 2023](#)